

CERAMICA OTOMANĂ DESCOPERITĂ ÎN DOBROGEA

Niculina DINU

Cuvinte cheie: arheologie, Dobrogea, ceramică otomană, Milet, Iznik, Kutahya, porțelan chinezesc, importuri ceramice.

Keywords: archaeology, Dobroudja, Ottoman pottery, Milet, Iznik, Kutahya, ceramic imports, Chinese porcelain.

In this study we try to analyze Ottoman finds from four excavations (Târgușor – Ester, Vadu – Ghiaurkioi, Cernavodă, Hârșova): bowls, plates, mugs and coffee cups. We also try to integrate other ceramics found in these excavations like sgraffito ware and Chinese porcelain which could more closely date Ottoman ceramics and excavations. For first three excavations analyses indicate a large number of cups, many dated in the 18th century and a few sherds of Iznik luxury wares. The Ottoman ceramic vessels discovered inside Hârșova fortress (last two archaeological campaigns, 2007-2008) cover almost the entire period during which the workshops from Iznik and Kutahya (16th-18th centuries) were functional. Many of these sherds belong to coffee cups and were made in Kutahya workshops. A lot of sherds with different qualities indicate a high diversity for Iznik products. Because excavations are at the beginning we hope that further Ottoman pottery finds will complete the image about daily use of these ceramics.

Studiul se dorește a fi o primă încercare de stabilire a tipurilor ceramicii de factură otomană descoperită în câteva localități din județul Constanța. Până în prezent s-au făcut cercetări sistematice la Târgușor-Ester, în orașul medieval târziu și necropolă¹, pe promontoriul Ghiaurkioi, la nord de cetatea Karaharman² și în cetatea de la Hârșova³. Materialele recoltate în campaniile arheologice au fost numai parțial publicate⁴.

---

¹ CUSTUREA 1983, p. 300-304; CUSTUREA 1986, p. 545-550; CUSTUREA 1997, p. 32-33.

² IOSIPESCU, CUSTUREA, CHERA 1982; CHERA, CUSTUREA 1985; IOSIPESCU, CHERA, CUSTUREA 1986.

³ COVACEF, NICOLAE, TALMAȚCHI 2008; NICOLAE, TALMAȚCHI, MOTOTOLEA, DUMITRU 2009

⁴ CUSTUREA 2000, p. 581-588; ANTON-MANEA 2002-2003, p. 329-337; CUSTUREA 2007, p. 629-640; CUSTUREA 1995-1996, p. 323-328.

Vom prezenta o parte din descoperirile făcute în ultimii 20 de ani la orașul medieval Ester, Ghiaurkioi și o descoperire fortuită de la Cernavodă. Materialul studiat până în prezent a indicat prezența diverselor ateliere otomane într-o perioadă cuprinsă între secolele XV–XVIII, a porțelanului chinezesc de secol XVII și a ceramicii balcanice sgratitate de epocă otomană⁵.

Ceramica de la Ester Târgușor cuprinde produse din caolin caracteristice atelierelor de la Iznik și Kutahya, porțelan chinezesc și ceramică roșie balcanică: 10 fragmente de cești de cafea, un fragment de bol, un bol cu picior de dimensiuni mici și o vază, produse în atelierelor de la Kutahya; două fragmente boluri de porțelan; un bol cu picior, sgratitat și două fragmente de boluri sgratitate. Predominarea ceștilor de Kutahya în raport cu celelalte produse este legată de consumul cafelei⁶. Activitatea Kutahyei, cel dintâi centru al lumii otomane, nu a încetat în secolul al XVI-lea, doar a trecut în plan secund față de atelierelor de la Iznik (rămâne doar ca producător de cești și vase mici). Decăzând principalul furnizor de veselă și plăci decorative spre mijlocul secolului al XVII-lea, îi va lua locul în producerea ceramicii. Ajunge să exceleze în fabricarea veselei⁷. Îi sunt caracteristice produsele ceramice cu pereții subțiri: cești mici și farfurioare, boluri, urcioare și căni, candelor, etc. Modificarea substanțială se produce în secolul al XVIII-lea, probabil durând doar în prima sa jumătate, când producția acestui centru a fost comparată de G. Migeon cu porțelanul de Sèvres⁸.

Forma ceștilor variază de la cele care imită formele bolurilor chinezești (Pl. 1/1 a – b, 3 a – b) la cele cu pereții ușor evazați (Pl. 1/2 a – b)⁹. Prima ceașcă (Pl. 1/1 a – b) din care s-a păstrat aproape jumătate este din caolin cu decor în relief de culoare roșu tomat la interior și exterior. Pasta are nuanțe de gri și cafeniu datorită arderii; smălțul, probabil a fost distrus. Decorul este vegetal stilizat dispus la exterior spre picior și spre buza ceștii; în interior decorul constă din floare stilizată cu cinci petale de aceeași culoare. A doua ceașcă iese din tiparul obișnuit al atelierelor de la Kutahya (Pl. 1/2 a – b). Forma semisferică este așezată pe un picior scurt ce pare aplicat piesei. Nu este decorată. Smălțul este stanifer, cu ușoare irizări. Fără decor este și fragmentul nr. 9 (Pl. 3/9 a – b). Păstrându-se doar fundul ceștii se poate presupune că peretele era ușor evazat spre buză. La exterior se păstrează o urmă de culoare argintie cu ușoare striatii. Smălțul este tot stanifer. Utilizarea culorii argintii în decorarea ceștilor nu este ceva neobișnuit pentru atelierelor de secol XVIII din Imperiul Otoman.

Ceașca nr. 3 (Pl. 1/3 a – b) este un produs de influență chineză ca formă și decor. Forma este copiată după bolurile de porțelan chinezesc, devenite tot mai prezente în vesela de lux a Imperiului Otoman din secolul al XVII-lea¹⁰. Floarea albastru – indigo formată din petale cu aspect de virgulă este de asemenea o copie a unui decor chinezesc ce reprezintă o crizantemă¹¹.

⁵ KOVACS 1984; GERELYES 1985; PLETNOV 2004.

⁶ CARROLL 1999, 177 – 190.

⁷ CROWE 2006 – 2007, p. 50 – 58; ÖZ 1963, p. 26 – 27; KÜTÜKOĞLU 1978, p. 1 – 86.

⁸ MIGEON 1907, p. 310.

⁹ GUSACH 2005, p. 477 – 478.

¹⁰ BARAM, CARROLL 2000, p.161 – 177.

¹¹ HOLL 2006, p. 487.

Un produs deosebit este bolul nr. 4 (Pl.1). Deși are dimensiuni reduse (diametrul cupei este de 5, 6 cm), aspectul său este de cupă cu picior, decorat policrom pe ambele părți. Decorul policrom este diferențiat interior – exterior, pornind de la picior spre buză. Interiorul este relativ simplu desenat, cu frunze albastre și verzi, cu puncte roșii. Desenul este încadrat într-un cerc albastru de la care pornește decorul peretelui: ramuri subțiri negre cu puncte roșii colorate alternativ în galben și verde. Piciorul este decorat cu dungi roșii. Exteriorul are un decor mai elaborat, dar fragmentar păstrat: o *pată* de culoare roșie cu puncte albe reliefate pe ea ar putea fi o floare sau chiar o rodie alături de care sunt flori cu frunze conturate cu negru, colorate în verde, galben și albastru.

Un alt produs atipic al atelierelor de la Kutahya este o vază, descoperită în campania anului 1999¹² într-o locuință incendiată (Pl. 2). Prin dimensiunile sale iese din tiparul obiectelor specifice atelierelor Kutahyei: înălțime de 30 cm și grosimea peretelui între 0,4 și 0,6 cm. Deși fragmentară și prezentând urme de arsură, calitatea caolinului, a substanțelor de colorare și a smalțului plumbifer i-au păstrat forma și decorul. Doar desenul floral rudimentar executat cu linii groase negre și culoarea albastră apoasă, scursă din contururile pe care trebuia să le umple o mai poate așeza în rândul obiectelor produse sub influența Kutahyei de către alte ateliere, fie din Balcani, fie dintr-o altă regiune a Imperiului Otoman.

Următoarele cinci fragmente de cești au dimensiuni mici, cuprinse între 1,9 și 3,1 cm, din diverse părți: un fragment dintr-un picior cu urme de decor albastru deschis (Pl. 3/4), două fragmente de pereți, unul cu decor albastru (Pl. 3/5) și celălalt cu pastilă roșie pe fond alb (Pl. 3/3). Fragmentul cu nr. 4 a aparținut unei cești cu dimensiuni foarte mici, turnată în tipar după cum indică pereții subțiri. Celelalte două fragmente, 3 și 5, au aparținut, foarte posibil, unor cești cu formă semisferică.

Fragmentele cu nr. 6 și 7 prezintă două tipuri ale decorului policrom. Fragmentul cu nr. 6 (parte din baza ceștii), deși are dimensiuni reduse, este desenat cu atenție la detalii, iar culorile nu depășesc liniile de contur (Pl. 3/6); smalțul este plumbifer. Fragmentul nr. 7 (buză de ceașcă) are desenul mai mare, contururi mai gros trasate, culorile depășesc liniile de contur, smalțul este stanifer, rezultând irizări multicolore pe toată suprafața.

Fragmentul de ceașcă nr. 8 (Pl. 3/8 a – c) are decor albastru numai la exterior. Stilul decorativ și prezența unei mărci pe fundul vasului îl poate încadra și în categoria ceramicii persane care imita mărcile chinezești pentru boluri.

Alte două fragmente aparțin categoriei bolurilor: nr. 1 (Pl. 3/1 a – b) și nr. 2 (Pl. 3/2 a - b). Primul fragment cu pastă fină, compactă, pare o fi dintr-un bol de faianță din atelierele Iznik-ului. Interiorul prezintă decor pe fond albastru cu alb, contur cu negru; exteriorul nu are decât urme de linii negre. Smalțul este plumbifer. Fiind fragmentar și neputându-se spune mai mult despre decor ar putea fi datat la mijlocul secolului al XVI-lea. Al doilea fragment de bol aparține cu certitudine atelierelor de la Kutahya din secolul al XVIII-lea sau chiar începutul secolului al XIX-lea, dar prin utilizarea combinației turcoaz cu negru este mai aproape de tradiția ceramicii selgiucide sau a celei persane.

Alături de ceramica otomană au mai fost descoperite două fragmente de

¹² CUSTUREA 1999, p. 150.

boluri din porțelan de proveniență chinezească (Pl. 4/1 – 2). Starea lor fragmentară le poate încadra doar aproximativ în secolul al XVII-lea. Bolul cu lotus albastru era un produs frecvent întâlnit în comerțul din acea perioadă (Pl. 4/1 a – b). Al doilea fragment prezintă particularități decorative: suprafața exterioară este colorată în maro iar la interior pe fondul alb verzui este desenată în mijloc o floare roșie. Porțelanul Batavian, așa cum este cunoscut acest tip de bol, este cel mai adesea prezent prin decorul interior cu albastru – cobalt, datarea lui fiind în secolul al XVII-lea¹³.

Alături de ele s-au mai descoperit două fragmente de boluri sgraffitate de culoare galben – oliv cu sgrafitt maro (Pl. 4/3 – 4) și un bol cu picior în aceleași culori (Pl. 5/1 a – b); toate au smalt plumbifer. Decorul i-a fost afectat pe o parte din suprafață într-un incendiu. La interior decorul este sgraffitat cu flori mici dispuse pe o spirală terminată cu o floare asemănătoare dar mai mare ca dimensiune. La celălalt capăt al spiralei este schițat un arabesc ce poate fi interpretat și ca o frunză. Datarea pentru ele se poate face în secolul al XVIII-lea; deocamdată fără analogii.

Alte descoperiri au fost făcute în comuna Vadu, în zona Ghiaurchioi, lângă cetatea Karaharman. Chiar dacă fragmentele sunt mai puține ca număr, din punct de vedere al datării coboară spre secolul al XV-lea. Astfel, prezența a două fragmente de boluri din ceramică roșie cu angobă albă indică pătrunderea produselor de tip Milet în regiune. Dificultatea unei cronologii mai strânse și chiar atribuirea clară a produselor cunoscute sub acest nume vine din faptul că sunt decorate cu turcoaz, culoare mai puțin întâlnită în descoperirile din România. Fragmentul nr. 1 (Pl. 6/1 a – b) este din buză și este colorat în turcoaz la interior, iar la exterior are trasată doar o dungă de aceeași culoare peste angobă albă care se prelungea spre mijlocul vasului. Al doilea fragment, cu dimensiuni mai mari, este din apropierea piciorului bolului, după cum o dovedește grosimea lui; pare să fie decorat, la interior, în stilul *cuerta seca*. Peste fondul alb s-a desenat cu negru – violet (linii groase) și s-a colorat cu o nuanță de turcoaz (Pl. 6/3 a – b).

Un al treilea fragment de bol, de data aceasta din caolin are decor doar pe interior, exteriorul fiind alb (Pl. 6/2). Dimensiunile lui sunt foarte mici și nu putem exclude prezența decorului pe exterior în totalitate. Atenția cu care este executat desenul la interior, precum și grija cu care sunt executate detaliile garoafei pot indica un atelier al Iznikului din perioada 1530 – 1560, când stilul Damascului este prezent în atelierile imperiale. Din păcate, fiind foarte mic, nu se poate stabili cu precizie dacă este din prima jumătate a secolului al XVI-lea sau de la mijlocul secolului.

Alături de boluri s-au mai descoperit două fragmente de căni total diferite ca material și decor. Primul fragment, nr. 4 (Pl. 6/4), este din faianță, cu decor albastru cobalt în stilul *tughra*¹⁴. Stilul a avut o perioadă de manifestare de aproximativ 20 de ani, între 1530 – 1550. Decorurile acestui stil nu au fost total uitate la finalul acestei perioade, ele întâlnind-se prin 1560 și chiar în 1600 în compoziția altor motive¹⁵. Fragmentul nr. 6 este diferit; este din semifaianță, de

¹³ CURTIS 1985.

¹⁴ ATASOY, RABY 1994, p.108 – 113.

¹⁵ ATASOY, RABY 1994, cat. 400 – 420.

slabă calitate, devenind în timp de culoare cafenie. Desenul este trasat cu negru în contururi groase pe un fond ce pare să fi fost de culoare verde. Decorul ar sugera o floare cu mai multe rânduri de petale. Stângăcia realizării și calitatea slabă a lui ne determină să îl încadrăm în secolul al XVII-lea în produsele de tip Iznik care se fabricau în multe centre din Imperiului Otoman.

Ultimul fragment de ceramică otomană este de la o ceașcă de Kutahya, din caolin poros, cu perete subțire. Este decorată la exterior cu un motiv vegetal stilizat de culoare negru – violet, smalțul este stanifer (Pl. 6/7).

De cele mai multe ori descoperirile de ceramică otomană sunt însoțite de porțelan chinezesc; și în cazul descoperirilor de la Ghiaurchioi s-a descoperit un mic fragment de bol chinezesc (Pl. 6/7 a – b). Fragmentul este dinspre piciorul bolului iar decorul cu albastru cobalt este fragmentar păstrat. Se poate observa că este un desen în interior, înscris într-un cerc; la exterior, dinspre picior spre buza vasului, exista un decor pe toată suprafața. Fără a se cunoaște decorul bolului se poate încadra doar relativ în secolul al XVII-lea.

Ultima descoperire analizată este cea de la Cernavodă, unde, probabil într-o locuință de secol XVIII, s-au descoperit fragmente ceramice comune și otomane (Pl. 5/2 a – b). Bolul de caolin a fost găsit fragmentar, ulterior reușindu-se întregirea lui. Dimensiunile sunt relativ mari pentru a fi considerat ceașcă; diametrul la buză este de 13 cm. Deși din pastă poroasă, ușor friabilă, decorul este executat cu precizie: la exterior este un decor vegetal conturat cu negru și colorat cu turcoaz, pe toată suprafața sunt dispuse puncte roșii în relief. La interior decorul este sărăcăcios, artizanul preferând să decoreze doar mijlocul: într-un cerc dublu, probabil negru, este un desen vegetal. Posibil ca vasul să fi fost smălțuit cu smalț plumbifer în strat subțire pentru că nu se văd urmele la exterior, dar culorile nu au avut de suferit. La interior însă smalțul a devenit alb lăptos. Bolul este un produs tipic al atelierelor de la Kutahya din secolul al XVIII-lea.

Multitudinea formelor și culorilor prezentate aici indică receptarea ceramicii otomane de la primele sale manifestări din secolul al XV-lea (ceramica de tip Milet de secol XIV nu a fost încă identificată pentru spațiul românesc) și până la atelierile de la Kutahya din secolul al XVIII-lea și poate chiar și XIX.

În timpul campaniilor arheologice desfășurate, în perioada 2007¹⁶ – 2008¹⁷ la Hârșova – Carsium (jud. Constanța), punctul „Cetate”, au fost descoperite, alături de alte materiale, 24 fragmente de ceramică otomană, databile din secolul al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea și un fragment de porțelan chinezesc. Acestea provin de la cești, boluri, căni și farfurii, unele modelate din pastă de caolin de bună calitate – faianță-, altele din caolin poros, mai slab calitativ - semifaianță. Cele mai numeroase fragmente, datate în secolul al XVIII-lea, aparțin ceramicii de Kutahya; restul fragmentelor, care se pot atribui în general atelierelor de la Iznik, acoperă perioada secolelor XVI – XVII. Ele au apărut în secțiunea S I A, plasată la sud de „Turnul Comandantului”, în general într-un strat rulat, provenind de la săpăturile anterioare. O parte a fragmentelor apărute în 2008 provin însă, după cum vom constata din catalogul prezent în continuarea studiului nostru, dintr-o

¹⁶ COVACEF, NICOLAE, TALMAȚCHI 2008, p. 151.

¹⁷ NICOLAE, TALMAȚCHI, MOTOTOLEA, DUMITRU 2009, p. 118.

groapă menajeră (Gr. 1/2008), cu material majoritar din veacurile XVII – XVIII¹⁸.

Bolurile sunt decorate pe ambele părți (Pl. 7/1, 2, 6, 7, 8) de la alb cu albastru până la decorul policrom prezent la fragmentele 6 și 7. Precizăm că starea lor fragmentară permite doar o încadrare aproximativă.

Fragmentul nr. 1 aparține unui bol decorat pe ambele părți (Pl. 7/1 a – b), cu smalțul deteriorat. Decorul seamănă cu stilul *rumi – hatay* al perioadei *Baba Nakkash*, din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Pentru că fragmentul are aproximativ 4 cm nu se poate încadra cu exactitate în una din fazele acestei perioade, cel mai probabil (după cum indică floarea albastră de la exterior) să fie un produs al perioadei numită *stilul ceramiștilor*¹⁹, de la jumătatea secolului al XVI-lea.

Fragmentul nr. 2 are decorul simplificat, desenul în alb și albastru închis are contururi cu negru, indicând o nouă fază în evoluția atelierelor de la Iznik (Pl. 7/2 a – b). La interior, pe fond alb, este desenată o bandă de culoare albastru închis pe care s-a rezervat în alb o floare cu tulpină și două frunze. Contururile sunt trasate cu negru. Exteriorul are pe fond alb desenate linii negre cu frunze mici, asemănătoare unor virgule, unele cu negru, altele ceva mai mari conturate cu negru și colorate în albastru. Modul de desenare al florii indică mijlocul secolului al XVI-lea, perioada de la sfârșitul stilului *tughra* și începutul stilului liber²⁰.

Următoarele trei fragmente aparțin stilului policrom în care este prezentă culoarea roșie. Fragmentul nr. 6 este decorat pe ambele părți, motivul este executat în linii subțiri, atent trasate; la interior se vede o parte dintr-o lea de culoare roșie și un fragment de frunză verde; exteriorul are ca decor un buchet de lalele desenate cu negru (Pl. 7/6 a – b). După culoare și modul în care sunt realizate decorurile, se poate încadra în perioada de maximă dezvoltare a atelierelor de la Iznik, de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. Fragmentul nr. 7, deși este foarte mic, prezintă o particularitate a decorului: florile mici cu contur negru sunt aplicate pe interior pe fond roșu-tomat (Pl. 7/7 a), sau rezervate în alb pe fond albastru-gri (Pl. 7/7 b). Dimensiunile reduse nu permit o întregire a decorului sau indicarea unei forme ca fiind sigure: bol sau farfurie. Astfel de culori au fost folosite între anii 1550 – 1575 la Iznik, ulterior renunțându-se la nuanța de roșu pentru culoare mai vie, aplicată pe fond alb. Produsele lucrate în această perioadă erau pe fond albastru-gri sau roșu-portocaliu, uneori roșu-tomat²¹. Ultimul fragment ce poate fi considerat în categoria bolurilor este nr. 8. Decorul la interior este destul de simplu, o parte dintr-o floare cu petalele conturate cu negru și colorate cu albastru. Exteriorul are doar urme albastre dintr-un decor, fără a se putea stabili motivul decorativ (Pl. 7/8 a - b).

Printre cele 24 de fragmente s-au identificat trei ce aparțin unor căni cilindrice, *hanap*. Pasta din care au fost lucrate este de bună calitate, faianță, cu nuanțe de crem acoperită cu un strat de angobă albă. Primul fragment, nr. 1 (Pl. 8/1), este din caolin compact, faianță, cu strat de angobă albă pe ambele părți.

¹⁸ NICOLAE, TALMAȚCHI, MOTOTOLEA, DUMITRU 2009, p. 118.

¹⁹ ATASOY, RABY 1994, p. 108 – 113.

²⁰ ATASOY, RABY 1994, p. 114 – 123.

²¹ ATASOY, RABY 1994, cat. 682 – 684.

Decorul, prezent numai la exterior, este rezervat în alb, pe fond albastru închis. Fundalul pare stângaci executat, observându-se urmele de pensulă, culoarea distribuindu-se inegal. Motivul decorativ, *rumi – hatyai*, atât cât s-a păstrat, este derivat din stilul *Babba Nakkash*, probabil datând de la jumătatea secolului al XVI-lea. Decorul *rumi – hatayi* este mai puțin documentat arheologic pentru cămile cilindrice²². Celelalte două fragmente aparțin unor căni policrome, mai târzii decât prima, cel mai probabil din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Caolinul din care au fost lucrate este compact, aproape de faianță. Ambele au un strat gros de smalț plumbifer, motiv pentru care s-a păstrat decorul. Fragmentul nr. 2 (Pl. 8/2) este din partea superioară a hanapului, având marginea delimitată printr-o bandă cu jumătăți de flori albe care au mijlocul roșu pe fond albastru deschis. Sub cele două linii negre ce mărginesc banda florală începe desenul care se întindea probabil pe tot corpul hanapului – un model floral compus, desenat cu multă migală în nuanțe de albastru și verde; contururile sunt trasate cu negru. Fragmentul nr. 3 provine din partea inferioară, desenul fiind mai simplu realizat: o bandă în zig-zag din linii duble albe ce formează triunghiuri roșii și albastre care delimitează marginea inferioară a căunii; de la acest decor pornea un desen cu flori roșii și frunze verzi desenate oblic, pe fond alb; contururile sunt trasate cu negru.

Din categoria cănilor, forme cu corp rotund și gât conic, s-au descoperit patru fragmente (Pl. 8/4 – 7), două dintre ele, nr. 4 și 5, aparținând aceleiași căni. Fragmentele nr. 4 și 5 sunt din zona gurii, respectiv fundului căunii. Partea de la gură este subțire, decorul geometric, albastru, este prezent numai la buză (Pl. 8/4 – 5). Marginea fundului indică urme de decor în aceleași nuanțe de albastru, dar fără a se putea identifica. Pasta din care a fost lucrată cana este faianță fină cu un strat de angobă albă. Decorul pare nesigur realizat, ceea ce îl apropie de cămile realizate la Iznik în secolul al XVII-lea. Tot din secolul al XVII-lea este și fragmentul nr. 6 (Pl. 8/6), provenit din partea de îmbinare a corpului vasului cu gâtul. Pe fond alb s-a desenat o garoafă roșie în relief fără nici o altă culoare pentru contur; de la ea pornește spre gura vasului o bandă cu jumătăți de cerc colorată cu verde și o alta cu șnur negru pe fond alb; smalțul este plumbifer.

Ultimul fragment de cană (Pl. 8/7) împreună cu alte opt fragmente de cești și farfurii (Pl. 9) au fost produse în secolul al XVIII-lea de atelierile de la Kutahya.

Produsele atelierelor de la Kutahya se caracterizează prin materialul ceramic variat determinat de zona de exploatare a caolinului și substanțele folosite pentru obținerea pastei, precum și o diversitate de modele decorative și culori. Dacă pentru atelierile Iznik-ului existau șabloane ce trebuiau urmate în realizarea veselei și a plăcilor decorative, în cazul celor de la Kutahya nu existau bariere decorative. Fragmentul de cană (Pl. 8/7) este din semifaianță, poroasă, care în timp a căpătat culoarea cafenie; stratul de angobă este friabil având tendința de exfoliere. Desenul este geometric, destul de simplu și stângaci, realizat într-o nuanță de albastru-deschis. Ceștile, a căror prezență este nelipsită în special în secolul al XVIII-lea, sunt de calitate slabă, au de cele mai multe ori decor albastru pe fond alb (interior și exterior sau numai la exterior), smalțul este stanifer sau

²² ATASOY, RABY 1994, p. 97, cat. 99.

plumbifer. Primul fragment (Pl. 9/1) are decor vegetal numai la exterior – floare de culoare negru-violet cu tulpină și frunze albastru-deschis. Smalțul este deteriorat. Fragmentele 2, 4 și 5 au avut decor albastru, dar calitatea proastă a substanțelor utilizate a dus la distrugerea decorului (Pl. 9/2 a – b, 4, 5). De o calitate mai bună pare a fi fragmentul nr. 3, a cărui pasta este mai fină, iar peretele a fost realizat îngrijit (Pl. 9/3). Decorul este tot albastru, în două nuanțe, pe fond alb lăptos. Fragmentul nr. 8 este al unei cești cu pereții mai groși, pe care stratul de angobă s-a păstrat destul de bine, iar decorul este vizibil pe ambele părți (Pl. 9/8 a – b). Smalțul este stanifer. Fragmentul nr. 6 poate aparține unei cești sau poate unui bol (Pl. 9/6 a – b). După decorul abia vizibil se observă calitatea slabă a produsului. Ultimul fragment care pare a fi produs la Kutahya este de la o farfurie adâncă cu decor albastru pe margine, la interior, și trei sau patru linii pe exterior (Pl. 9/7 a – b).

Săpăturile au relevat și prezența porțelanului chinezesc, fragmentul nr. 9 (Pl. 7/9 a – b). Deși este o mică parte dintr-un bol chinezesc cu exteriorul decorat cu oliv și interiorul cu alb, reprezintă un indiciu că produsele chinezești erau cunoscute și cerute și aici. Culorile neobișnuite, alături de dificultatea identificării decorului de la interior, duc la o datare aproximativă, între secolele XVII – XVIII, din păcate nu putem da și analogii.

Cu toate că analizăm doar materialul din două campanii arheologice, fragmentele descoperite, ce acoperă secolele XVI și XVII pentru Iznik și secolul al XVIII-lea pentru Kutahya, reprezintă un bun indiciu pentru utilizarea veselei de import în viața cotidiană a locuitorilor de aici. Prezența porțelanului chinezesc nu este întâmplătoare, din secolul al XVII-lea fiind o marfă ce făcea concurență produselor de la Iznik sau Kutahya²³.

Diversitatea materialului ceramic otoman prezentat la care se adaugă porțelanul chinezesc este un indiciu al preferințelor dar și al posibilității materiale pentru astfel de obiecte și nu în ultimul rând al schimbării obiceiurilor culinare începând cu secolul al XVII-lea²⁴.

CATALOG*

1. Târgușor – Ester; nr. inv. 31318. Ceașcă; Dg = 5,2 cm, Dp = 2,4 cm, h = 3,4 cm, gr = 0,2 cm; caolin crem; smalț plumbifer. Decor floral, segmentat, albastru indigo pe ambele părți. Kutahya, secolul al XVIII – lea (Pl. 1/3 a – b).

2. Târgușor – Ester, 1984, S. I A, c 12. Ceașcă cu picior; Dp = 3,6 cm, Dg = 5,6 cm, h = 4,5 cm; caolin crem; smalț plumbifer. Decor policrom pe ambele părți; exterior – desen complex pe mai multe registre ce pornește de la picior la buza ceștii; cupa este decorată cu o pată mare roșie, probabil floare sau rodie cu puncte albe în relief; lângă ea sunt flori cu frunze în nuanțe de albastru, verde și galben; interior – mijlocul are desenat două frunze în opoziție colorate în verde și galben separate de o dungă albastră, cu puncte roșii; peretele are decor din ramuri negre

²³ CARROLL 2000, p. 160 – 180.

²⁴ VROOM 2003, p.335 – 357.

* Prescurtări folosite: Dg = diametrul gurii; Dp = diametrul piciorului; h = înălțimea; gr = grosimea; L = lungimea; l = lățimea; Da = diametrul păstrat (actual).

cu puncte roșii, colorate alternativ în galben și verde; piciorul ceștii este decorat cu dungi roșii. Kutahya, secolul al XVIII-lea, (Pl. 1/4 a – b).

3. Târgușor – Ester, 1982, S. I, c 10, - 0,50 m. Fragment de ceașcă; Dp= 3,5 cm, Dg = 9 cm, h= 5 cm; caolin, gri, smaltz distrus de foc; Decor floral stilizat de culoare roșu – tomat, flori sau frunze rezultate în urma trăsăturilor de penel; interiorul – floare cu mijloc roșu și petale triunghiuri; urme de dungi albastre pe buză și picior. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 1/1 a – b).

4. Târgușor – Ester, 1984; nr. inv. 36405. Fragment ceașcă; Dg = 7,5 cm, Dp = 3,4 cm, h = 4,3 cm; caolin crem; smaltz stanifer; fără decor. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 1/2 a – b).

5. Târgușor – Ester, 1982, S. I, c 16, - 1, 00 m. Bol cu picior; Dg = 10,5 cm, Dp = 4,7 cm, h = 5,3 cm; argilă roșie, smaltz plumbifer; decor sgraffitat. Peninsula Balcanică, secolul al XVIII-lea, (Pl. 5).

6. Târgușor – Ester, 1982, S. I, c 16, - 1,00 m. Fragment bol; L= 4,8 cm, l= 3,5 cm, gr. = 0,3 cm; argilă roșie, smaltz plumbifer; decor sgraffitat. Peninsula Balcanică, secolul al XVIII – lea, (Pl. 4/4 a – b).

7. Târgușor – Ester, 1988, S. III A, c 7, - 0, 45 cm. Fragment bol. L=2,7 cm, l=2,1 cm, gr = 0,6 – 1,00 cm; caolin crem, smaltz plumbifer. Fragment de produs ce imită ceramica selgiucidă sau iraniană; decor cu negru la interior, urmă de culoare roșie în relief, fond turcoaz; exteriorul este colorat în turcoaz și nu indică o altă decorare. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/2 a – b).

8. Târgușor – Ester, 1988, S. I C, c. 9; - 0,50 - 1,00 m. Fragment de bol. L = 3,2 cm, l = 1,8 cm, gr = 0,4 – 0,5 cm; caolin alb – crem, smaltz plumbifer. Decor la interior – fond albastru – gri, decor rezervat în alb, conturat cu negru; exterior – fond alb, dungi negre. Secolul al XVI-lea, Iznik (Pl. 3/1 a – b).

9. Târgușor – Ester. Fragment bol; Da = 2,9 cm, h = 2 cm, gr = 0,4 - 0,5 cm; caolin relativ compact, smaltz plumbifer. Decor vegetal la exterior, albastru cobalt. Persia, secolul al XVIII-lea, marcă specifică atelierelor persane (Pl. 3/8 a – c).

10. Târgușor – Ester, 1988, S. I B, c. 7, - 0, 50 m. Fragment ceașcă; Dp = 3 cm, Da = 4,7cm, h = 1,4 cm, gr = 0,4 cm; caolin crem, smaltz plumbifer. Fără decor la interior; exteriorul prezintă un strat de culoare argintie, ușor striat. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/9 a – b).

11. Târgușor – Ester. Fragment ceașcă; L = 3,1 cm, l = 2, 4 cm, gr = 0,3 cm; caolin, strat de angobă albă, smaltz verzui, plumbifer. Decor albastru. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/5).

12. Târgușor – Ester. Fragment ceașcă; L = 1,9 cm, l = 1,6 cm, gr = 0,3 cm; caolin, strat subțire, strat de angobă, smaltz plumbifer. Urmă de decor cu roșu. Kuthaya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/3).

13. Târgușor – Ester, 1983, S. I, c 15 – 16, - 1,70 m. Fragment ceașcă, L= 2,3 cm, l = 1,6 cm, gr. = 0,3 cm; caolin, crem, plumbifer. Urmele unui decor albastru la interior. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/4).

14. Târgușor – Ester, 1990, S. I B , c.1, - 2, 80 m. Fragment ceașcă, L = 2 cm, l = 1,7 cm, gr.= 0,2 – 0,4 cm; caolin crem cu strat de angobă, smaltz plumbifer. Decor la exterior, contur cu negru, puncte roșii și o dungă mare lată verde pe fond alb. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/7).

15. Târgușor – Ester. Fragment ceașcă, L= 2 cm, l = 1,8 cm, gr = 0,2 cm; caolin,

alb – crem cu strat angobă albă, smalț plumbifer. Decor la interior, împărțit în romburi formate din linii groase verzi – galbene conturate cu negru subțire, frunze tot verzi – gălbui cu contur negru și puncte roșii, în celălalt romb este o pată albastră; la exterior – fără decor; la îmbinarea dintre picior și cupă o dungă albastru – deschis. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 3/6).

16. Târgușor – Ester, 1999, S. I 9, c.2, - 0,25 m. Vază fragmentară; Dg = 11,8 cm, Dp = 10,5 cm, h = 30 cm, gr = 0,4 – 0,6 cm; caolin, distrus de foc, smalț plumbifer. Decor floral, albastru apos, pe toată suprafața vasului, contururi groase cu negru. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 2).

17. Târgușor – Ester, 1983, S. I, c.15 – 16, - 1,70 m. Fragment bol Batavia, D = 3,1 cm, h = 2,5 cm, gr.= 0,3 – 0,4 cm. Decor la exterior, maro; interiorul este alb – verde cu o floare roșie în mijlocul bolului. Prima jumătate a secolului al XVIII-lea (Pl. 4/2 a – b).

18. Târgușor – Ester. Fragment bol, L= 3 cm, l = 2 cm, gr.= 0,4 cm; porțelan; interiorul este decorat cu lotus; China, secolele XVII – XVIII (Pl. 4/1 a – b).

19. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment bol sau farfurie; S. B, c. 5; - 0,90 m. L= 6,8 cm, l= 6,6 cm, gr₁ = 1,3 cm gr₂ = 0,4 cm; pastă roșie; smalț plumbifer. Strat de angobă albă; la interior este decorat cu linii groase negre - violet și pete verzi – turcoaz. Tip Milet, sec. XV – XVI (Pl. 1 a – b).

20. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment bol. S. B, c 91; L = 4,5 cm, l = 3,5 cm, gr = 0,3 – 0,5 cm; pastă roșie; smalț plumbifer. Strat de angobă albă peste care s-a vopsit cu verde turcoaz (interior și o bandă la exterior). Tip Milet, secolul al XV-lea – începutul secolului al XVI-lea (Pl. 6/3 a – b).

21. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment bol; S. B, c 91. L= 5,9 cm, l = 3,7 cm, gr = 0,5 cm, h= 2 cm; caolin; smalț plumbifer. Desen pe ambele părți; la interior decorul este afectat de arsură: urme de desen negru cu albastru; în exterior, linie neagră la baza piciorului, fond alb – gri, urme de decor albastre. Iznik, secolele XVI – XVII (Pl. 6/5 a – b).

22. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment bol; S.B c 91; L= 3,4 cm, l = 2,9 cm, gr.= 0,4 - 0,8 cm; caolin gri; smalț plumbifer. Desen pe ambele părți; interior – fond albastru, desen cu negru – o floare, probabil garoafă cu turcoaz, violet și kaki; la exterior – urme decorative albastre pe fond alb. Iznik, stil Damasc, secol XVI (Pl. 6/2).

23. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment cană, S.B, c2, - 0, 20 m; L= 3 cm, l= 2,1 cm, gr = 0,4 cm; caolin crem; smalț plumbifer. Desen la exterior, *stilul tughra*. Iznik, secolul al XVI-lea (Pl. 6/4).

24. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment ceașcă; L = 2,7 cm, l = 2,3cm, gr = 0,3 cm; caolin alb; smalț stanifer. Decor la exterior, posibil floral stilizat, culoare negru – violet. Kutahya, secol XVIII (Pl. 6/7).

25. Vadu – Ghiaurchioi, 1983. Fragment cană; L = 5 cm, l = 3,7 cm, gr = 0, 8 cm; caolin bej; smalț stanifer. Decor la exterior, fond alb – maro, deteriorat; probabil a fost desenată o floare, contururi negre, groase cu urme de colorare verde și albastru. Iznik, secolul al XVII-lea (Pl. 6/6).

26. Cernavodă, str. Mircea cel Bătrân nr. 10. Bol (restaurat); Dg = 13 cm, Dp = 4, 3 cm, h = 5 cm, gr = 0,2 cm; caolin gri; smalț plumbifer ușor verzui; Decor pe ambele părți: la exterior desen vegetal cu negru și turcoaz, puncte roșii pe toată

suprafața; interior – desen în mijloc înscris în cerc dublu, lăptos, probabil afectat de sol. Kutahya, secolul al XVIII-lea (Pl. 5/2 a – b).

27. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.1, Gr. 1/ 2008, -1,27 m. Fragment bol; L= 3,7 cm, l = 3,2 cm, gr. = 0,5 cm; caolin crem, strat de angobă albă; decor pe ambele părți: flori de lotus în stilul *Baba Nakkash*, la interior floare albă pe fond albastru; la exterior pe fond alb este desenată o floare albastră; smalt distrus, probabil plumbifer; Iznik, mijlocul secolului al XVI-lea (Pl. 7/1 a – b).

28. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.3, - 1,30 – 1,40 m. Fragment bol; L = 4,2 cm, l = 2,2cm, gr. = 0,4 cm; caolin alb – crem, compact; decor pe ambele părți – interiorul are pe fond alb desenată o bandă de culoare albastru – închis în care este rezervată pe alb o floare cu tulpină, frunze și petale conturate cu negru; exterior – linii negre și frunze *virgulă* de culoare albastră: smalt plumbifer; Iznik, a doua jumătate a secolului al XVI-lea, posibil de la sfârșitul stilului *tughra* (Pl. 7/2 a – b).

29. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.1, Gr. 1 / 2008. Fragment farfurie; L= 5,1 cm, l = 3,9 cm, gr = 0,4 – 0,9 cm; caolin crem cu strat de angobă albă; decorul este prezent pe ambele părți: la interior este fragmentar, urme de roșu, negru – verde, turcoaz, albastru –deschis pe fond alb; la exterior este desenată o leala albastră (nuanță aproape apoasă) conturată subțire cu negru – kaki; smalt plumbifer; Iznik, a doua jumătate a secolului al XVI-lea, prima jumătate a secolului al XVII-lea (Pl. 7/3 a – b).

30. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.2, - 1,00 – 1,30 m. Fragment farfurie; L= 2,7 cm, l= 2,2 cm, gr. = 0,4 cm; caolin crem – cafeniu cu strat de angobă albă; decor la interior – pe fond alb s-a conturat cu negru și s-a colorat cu albastru; starea fragmentară nu permite identificarea modelului decorativ folosit; smalt plumbifer; Iznik, a doua jumătate a secolului al XVI-lea, prima jumătate a secolului al XVII-lea (Pl. 7/4 a – b).

31. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.2, - 0,60 – 0,75 m. Fragment farfurie; L= 5,7 cm, l = 4,1 cm, gr. = 0,4 cm; caolin alb – crem, strat de angobă pentru decor; la interior este decorat cu motivul *valurilor sparte*, în albastru – negru și albastru, pe fond alb; de la acest model pornește un alt decor, spre interiorul farfuriei în culori de verde, albastru și roșu; la exterior se mai păstrează o dungă albastru – închis; smalt plumbifer dat în strat subțire; Iznik, sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea (Pl. 7/5 a – b).

32. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c. 1, - 0,00 – 0,70 m. Fragment bol; L = 3,4 cm, l = 2,5 cm, gr. = 0,6 – 0,9 cm; Fragment bol; caolin crem cu strat de angobă; decorul este pe ambele părți – interiorul are desenat pe fond alb o leala roșie cu o frunză verde; întregul desen este subțire, liniile sunt fin trasate cu negru; exteriorul are ca decor pe fond alb un buchet de două lalele de culoare neagră; smalt plumbifer; Iznik, a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea (Pl. 7/6 a – b).

33. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c. 1, - 0,80 – 0,90 m. Fragment bol; L= 2,2 cm, l= 1,8 cm, gr = 0,4 cm; caolin alb – crem, strat de angobă; decor elaborat pe ambele părți; interior – suprafața a păstrat urmele a două din petalele trasate cu negru și umplute cu roșu pe un fond probabil albastră – gri; exteriorul are fondul albastru – gri cu flori conturate cu negru și rezervate în alb; smalt plumbifer; Iznik, 1550 –

1575 (Pl. 7/7 a –b).

34. Hârșova, 2008, Cetate, S I A. Fragment bol; L = 2,4 cm, l = 1,6 cm, gr = 0,4 cm; caolin alb – crem, strat de angobă; decor la interior, fragmentar, trei sau patru petale conturate cu negru și colorate în albastru pe fond alb; exteriorul are urme de decor albastru deschis; smaltț plumbifer; Iznik, secolul al XVII-lea (Pl. 7/8 a – b).

35. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c. 2 – 3. Fragment bol porțelan; L = 2,5 cm, l = 1,5 cm, gr = 0,2 – 0,4 cm; porțelan cu urme de decor albastru, la interior, exteriorul este colorat în oliv; secolele XVII – XVIII (Pl. 7/9 a – b).

36. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.7, - 0,60 – 0,90 m. Fragment *hanap*; L = 4,2 cm, l = 3,6 cm, gr = 0,4 cm; caolin crem, faianță; decor la exterior pe fond albastru este desenat motivul *hatayi*, rezervat în alb; smaltț plumbifer; Iznik, stilul *Baba Nakkash*, cel mai probabil jumătatea secolului al XVI-lea (Pl. 8/1).

37. Hârșova, 2007, *passim*. Fragment *hanap*; L = 3,5 cm, l = 2,4 cm, gr = 0,3 cm; caolin bej, compact cu strat de angobă albă; decor la exterior: de la buză spre mijlocul cunii pornește o bandă cu jumătăți de flori albe cu mijloc roșu pe fond albastru deschis, sub cele două linii negre ce mărginesc banda florală începe desenul care se întindea probabil pe tot corpul hanapului – un model floral compus, desenat cu multă migală în nuanțe de albastru și verde; contururile sunt trasate cu negru; smaltț plumbifer; Iznik, sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea (Pl. 8/2).

38. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.7, - 0,70 – 0,90 m. Fragment *hanap*; L = 8,8 cm, l = 6 cm, gr = 0,4 – 0,6 cm; caolin compact alb; decor la exterior – o bandă în zig-zag din linii duble albe ce formează triunghiuri roșii și albastre delimitează marginea inferioară a cunii; de la acest decor pornea un desen cu flori roșii și frunze verzi desenate oblic, pe fond alb; contururile sunt trasate cu negru; smaltț plumbifer; Iznik secolul XVII (Pl. 8/3).

39. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c. 1, -1,27 – 1,49 m, Gr. 1/2008. Fragment cană; Da = 6 cm, l = 4,2 cm, gr = 0,2 – 0,3 cm; caolin alb – gri, subțire, posibil faianță; decorul geometric de culoare albastru este dispus la marginea gurii, pe fond alb; desen destul de stângaci; smaltț plumbifer; Iznik, secolul XVII (Pl. 8/4).

40. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c. 1, -1,27 m, Gr. 1/2008. Fragment cană; Da = 7,8 cm, gr = 0,5 – 0,6 cm; caolin crem, strat de angobă; urme de decor albastru pe fond alb la exterior; smaltț plumbifer; posibil să fie din aceeași cană ca și fragmentul nr. 13; Iznik, secolul XVII (Pl. 8/5 a – b).

41. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.1, - 1,27 m, Gr. 1/2008. Fragment cană; L = 3,6 cm, l = 2,4 cm, gr = 0,4 – 0,5 cm; caolin alb; decor la exterior – pe fond alb s-a desenat o garoafă roșie în relief fără nici o altă culoare pentru contur; de la ea pornește spre gura vasului o bandă cu jumătăți de cerc colorată cu verde și o alta cu șnur negru pe fond alb; smaltț plumbifer; Iznik secolul XVII (Pl. 8/6).

42. Hârșova, 2008, Cetate, S I A. Fragment cană; L = 4,7 cm, l = 2,3 cm, gr = 0,4 cm; caolin bej, poros cu un strat de angobă albă, exfoliată; decor albastru deschis, aproape șters la exterior; fragment deteriorat; smaltț probabil plumbifer; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 8/7).

43. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.1, - 1,20 – 2,10 m, Gr. 1/2008. Fragment ceașcă; L = 3 cm, l = 2,7 cm, gr = 0,4 cm; caolin alb – gri, poros; decor la exterior cu

negru – violet și albastru deschis; probabil un decor floral stilizat; smalt deteriorat; Kutahya secolul XVIII (Pl. 9/1).

44. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.1, -0,70 – 0,90 m. Fragment ceașcă; L = 1,7 cm, l = 1,8 cm, gr = 0,4 cm; caolin crem, poros, strat de angobă; decorul este deteriorat: se pot distinge câteva urme albastre; smalt stanifer dat în strat subțire; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 9/2).

45. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.1, - 0,60 – 0,70 m. Fragment de ceașcă; L = 2,3 cm, l = 2,3 cm, gr = 0,2 - 0,5 cm; caolin alb – gri, strat de angobă albă; decor la exterior cu albastru deschis; smalt plumbifer dat în strat gros; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 9/3).

46. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.1, -0,00 – 0,70 m. Fragment ceașcă; L = 2 cm, l = 1,8 cm, gr = 0,2 – 0,4 cm; caolin alb – crem; urmele de decorare apar numai la exterior în nuanță de albastru; smalt plumbifer; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 9/4).

47. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.2, - 1,00 – 1,25 m. Fragment ceașcă; L = 2,2 cm, l = 1,9 cm, gr 0,5 cm; caolin gri, deteriorat; urmele decorului albastru s-au păstrat pe ambele părți; smalt stanifer; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 9/5).

48. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.2, -0,60 – 0,80 m. Fragment bol; L = 2,7 cm, l = 2 cm, gr 0,6 – 0,7 cm; caolin alb – gri, poros; decor pe ambele părți, deteriorat, de culoare albastră; smalt stanifer; Kutahya, secolul XVIII (Pl. 9/6 a – b).

49. Hârșova, 2008, Cetate, S I A, c.1, -1,27 m, Gr. 1/2008. Fragment farfurie; L = 4,4 cm, l = 3,9 cm, gr = 0,2 – 0,4 cm; caolin alb, poros; la interior și exterior s-au păstrat urme de culoare albastră dar fără posibilitatea de reconstituire a decorului; smalt deteriorat; (Pl. 9/7 a – b).

50. Hârșova, 2007, Cetate, S I A, c.1, -0,00 – 0,70 m. Fragment ceașcă; L = 2,4 cm, l = 2 cm, gr = 0,4 cm; caolin alb crem; la interior și exterior se văd urmele decorului cu albastru; smalt stanifer; Kutahya secolul XVIII (Pl. 9/8 a – b).

BIBLIOGRAFIE

ANTON-MANEA 2002-2003 – C. Anton-Manea, *Inele sigilare medievale din Dobrogea centrală (sec. XVII – XVIII)*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 329 – 337.

ATASOY, RABY 1994 – N. Atasoy, J. Raby, *Iznik. The Ottoman Pottery of Ottoman Turkey*, London, 1994.

BARAM, CARROLL 2000 – U. Baram, L. Carroll (ed.), *A Historical Archaeology of the Ottoman Empire*, New York, 2000.

CAROLL 1999 – L. Carroll, *Could've been a Contender: the Making and Breaking of "China" in the Ottoman Empire*, în *International Journal of Historical Archaeology*, vol. 3 (1999), 3, p. 177 – 190.

CARROLL 2000 – L. Carroll, *Toward an Archaeology of Non – Elite Consumption in Late Ottoman Anatolia*, în *A Historical Archaeology of the Ottoman Empire*, U. Baram, L. Carroll (ed.), New York, p. 161 – 180.

COVACEF, NICOLAE, TALMAȚCHI 2008 – Z. Covacef, C. Nicolae, C. Talmațchi, *Hârșova, jud. Constanța [Carsium]*, în *CCA, campania 2007*, p. 149 – 152.

CROWE 2006 – 2007 – Y. Crowe, *Kutahya patterns: out of the blue?* în *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol 71, 2006 – 2007, p. 50 – 58.

CHERA, CUSTUREA 1985 – C. Chera, G. Custurea, *Cercetările arheologice de la „Ghiaurchioi” – Vadu, jud. Constanța*, Comunicare la a XIX-a Sesiune anuală de rapoarte

privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1984, Târgoviște.

CURTIS 1985 – J. Curtis, *Chinese Porcelains of the Seventeenth Century. Landscapes, Scholars, Motifs and Narratives*, New York, 1985.

CUSTUREA 1983 – G. Custurea, *Cercetările arheologice din necropola așezării medievale Ester – Târgușor*, Materiale 14 (1983), p. 300 – 304.

CUSTUREA 1986 – G. Custurea, *Sondaajul arheologic de salvare de la Ester (jud. Constanța)*, Materiale 16 (1986), p. 545 – 550.

CUSTUREA 1995-1996 – G. Custurea, *Câteva ponduri medievale descoperite în Dobrogea, Pontica 28-29 (1995-1996)*, p. 323-328.

CUSTUREA 1997 – G. Custurea, *Ester-Târgușor, jud. Constanța*, în CCA 1983 – 1992, București (1997), p. 32-33.

CUSTUREA 1999 – G. Custurea, *Târgușor – Vatra orașului medieval Ester*, în CCA, Campania 1999, p. 150.

CUSTUREA 2000 – G. Custurea, *Descoperirile monetare de la Ester-Târgușor*, în *Istro-Pontica, Muzeul Tulcean la a 50-a aniversare 1950-2000, Omașiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate: 1955-2000*, Tulcea, p. 581 – 588.

CUSTUREA 2007 – G. Custurea, *Monede bizantine descoperite în Dobrogea (sec. IX – XIII)*, Pontica 40 (2007), p. 629 – 640.

GERELYES 1985 – Ibolya Gerelyes, *Adatok a tabáni Török diszkerámia keltezéséhez és etnikai hátteréhez*, Folia Archaeologica 36 (1985), p. 223 – 247.

GUSACH 2005 – I. R. Gusach, *Турецкие полуфаянсы XVIII века из Азова (18 th – century Turkish faience pottery from Azov)* în S. G. Botcharov, V. L. Mytz (ed.) *Поливная керамика Средиземноморья и Пичерноморья (Glazed pottery of the Mediterranean and Black Sea regions, 10 th – 18 th centuries)*, Kiev, 2005, p. 477 – 481.

IOSIPESCU, CUSTUREA, CHERA 1982 – S. Iosipescu, G. Custurea, C. Chera, *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Cetatea Armanul Negru, comuna Corbu, județul Constanța*, Comunicare la a XVI-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1981, Vaslui.

IOSIPESCU, CHERA, CUSTUREA 1986 – S. Iosipescu, C. Chera, G. Custurea, *Fortificația și așezarea medievală de la Vadu, jud. Constanța*, Comunicare la a XX-a Sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1985, Deva.

KOVACS 1984 – Gy. Kovacs, *Török kerámia Szolnokon*, Szolnok, 1984.

KÜTÜKOĞLU 1978 – M. S. Kütükoğlu, *1009 (1600) Tarihi Narh DeFTERINE GöRE İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiatlari*, în *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 9, İstanbul, 1978, p. 1 – 86.

MIGEON 1907 – G. Migeon, *Manuel d'art islamique*, vol. II, Paris, 1907.

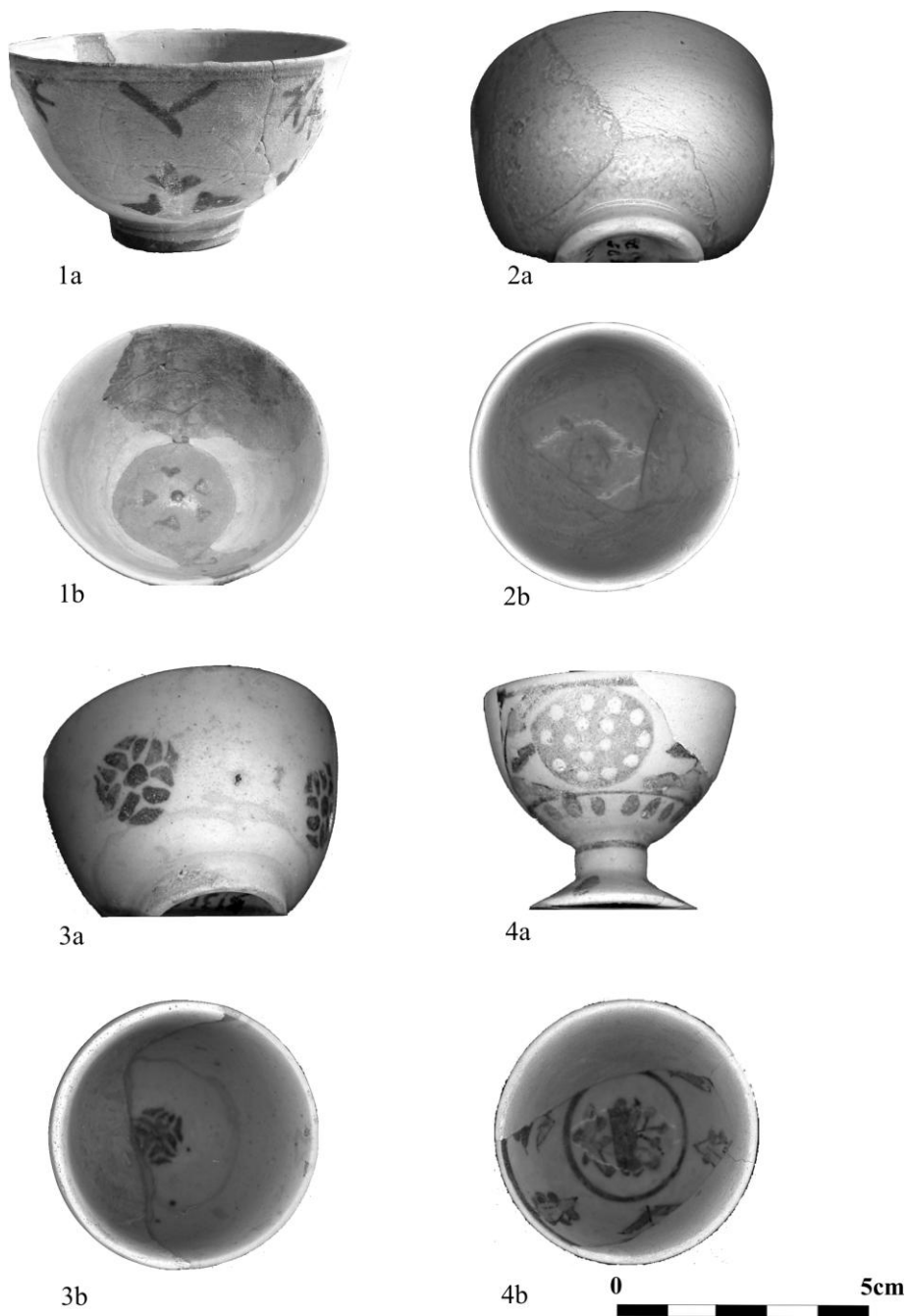
NICOLAE, TALMAȚCHI, MOTOTOLEA, DUMITRU 2009 – C. Nicolae, C. Talmațchi, A. Mototolea, G. Dumitru, *Hârșova, jud. Constanța [Carsium]*, Valahica 21 – 22 (2008 – 2009) - CCA, campania 2008, p. 116 – 118.

ÖZ 1963 – T. Öz, *Turkish ceramic*, İstanbul, 1963.

PLETNOV 2004 – V. Pletnov, *Vitovata keramika b`b Varna XV – XVIII vek*, Varna, 2004.

VROOM 2003 – J. Vroom *After Antiquity. Ceramic and Society in the Aegean from the 7 th to the 20 th century a. C. A case study from Beotia, central Greece*, Leiden, 2003, p. 335 – 357.

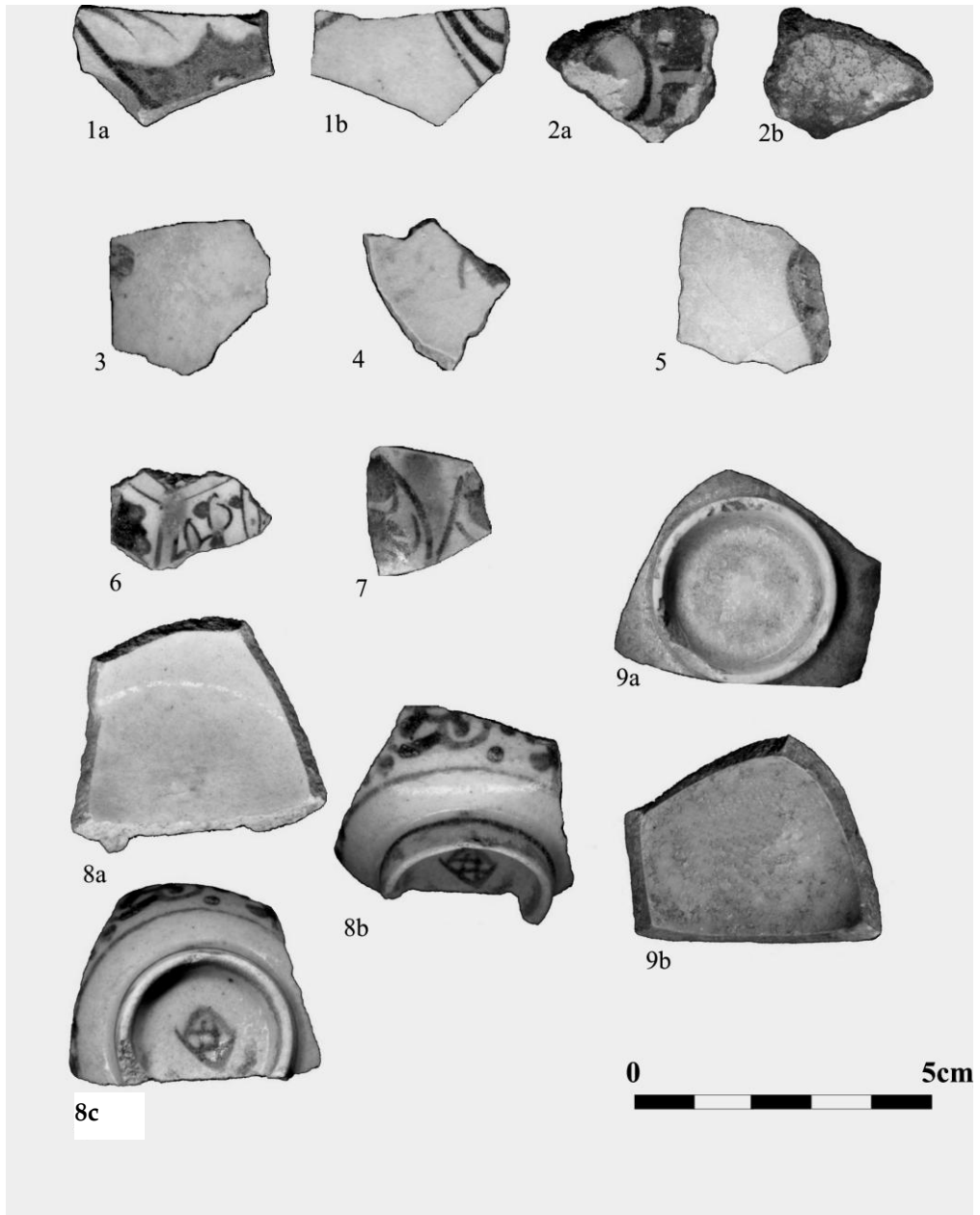
VROOM 2007 – J. Vroom *Kutahya between the Lives: Post medieval ceramics as historical information*, în *Between Venice and Istanbul: Colonial Landscape in Early Modern Greece* (ed. S. Davies), J. L. Davis, *Hesperia Supplement* 40 (2007), p. 71 – 86.

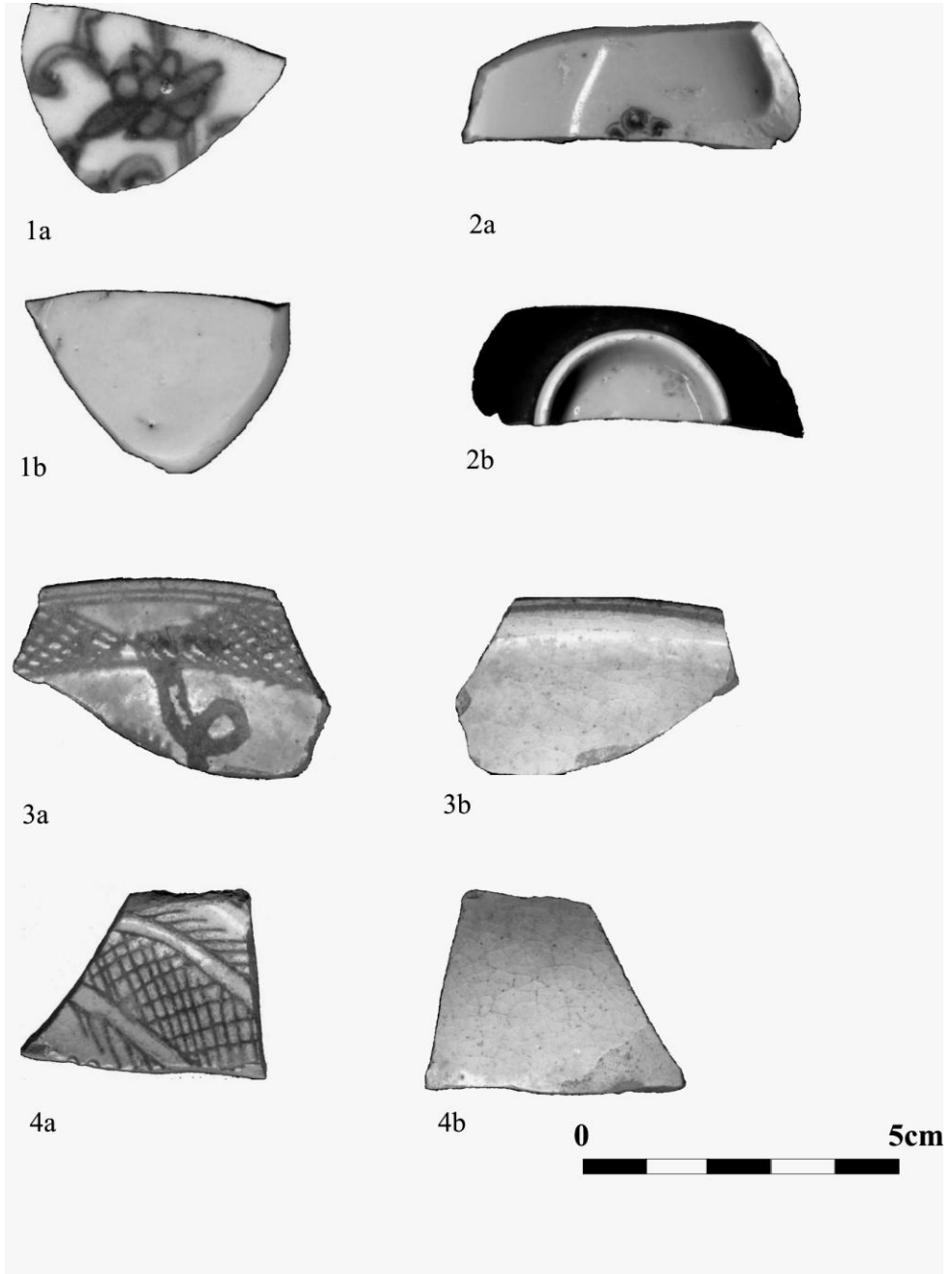
Pl. 1 – Ester – ceramica otomană, Kutahya, sec. XVIII.

Pl. 2 – Ester, vază tip Kutahya, sec. XVIII.

Pl. 3 – Ester, ceramica otomană, sec. XVI-XVIII.

Pl. 4 – Ester, ceramică balcanică sgraffitată și porțelan chinezesc, sec. XVII-XVIII.

1a

1b

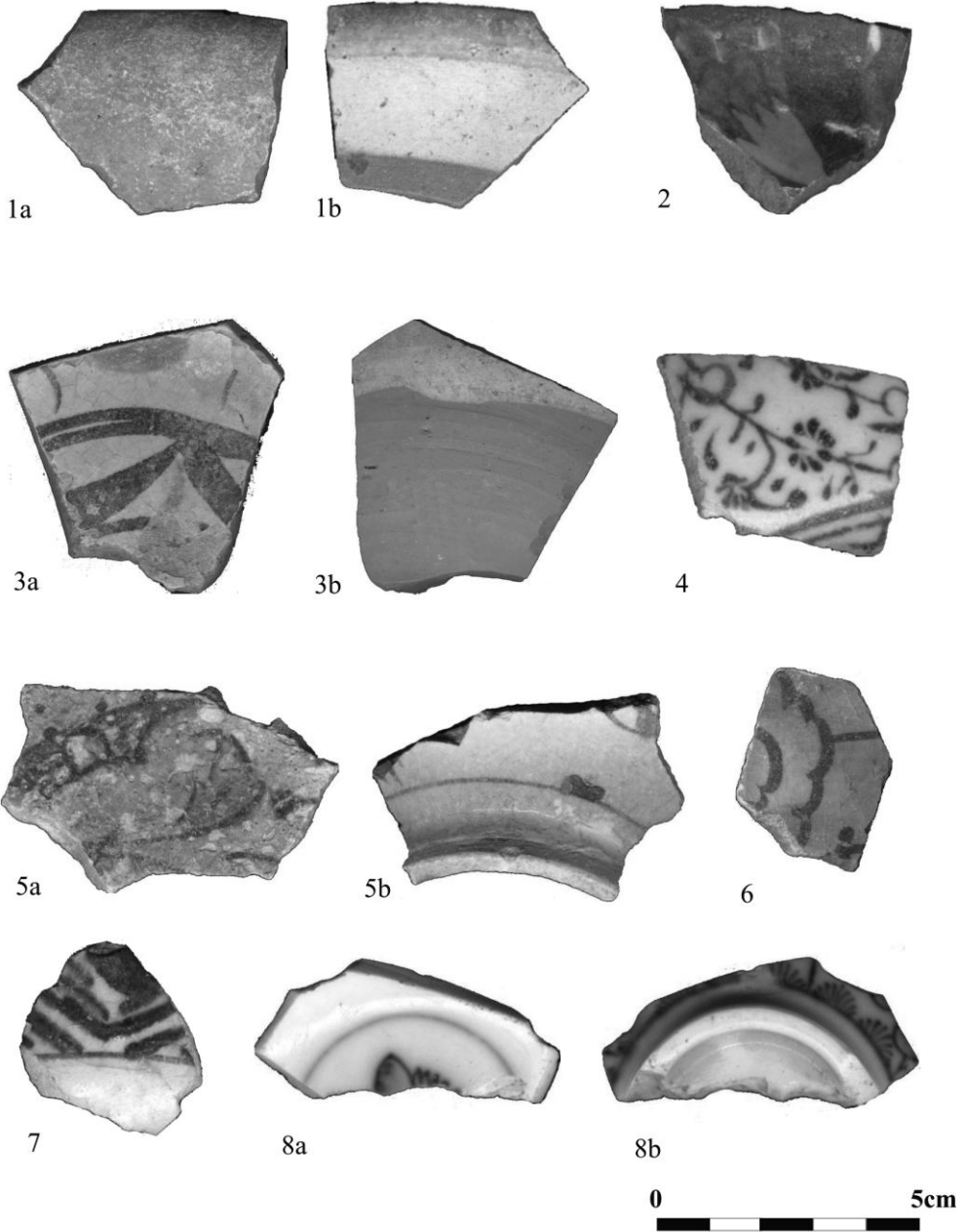

2a

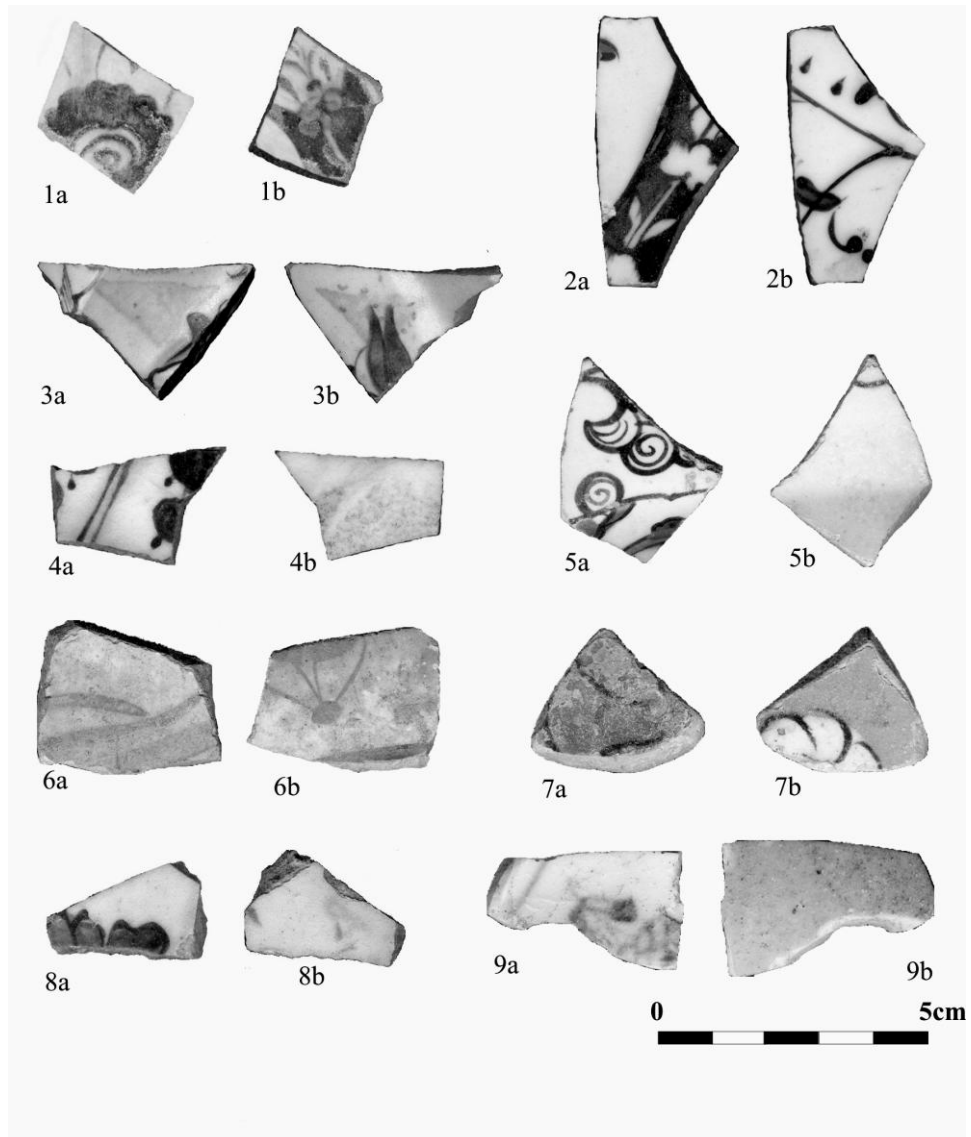

2b

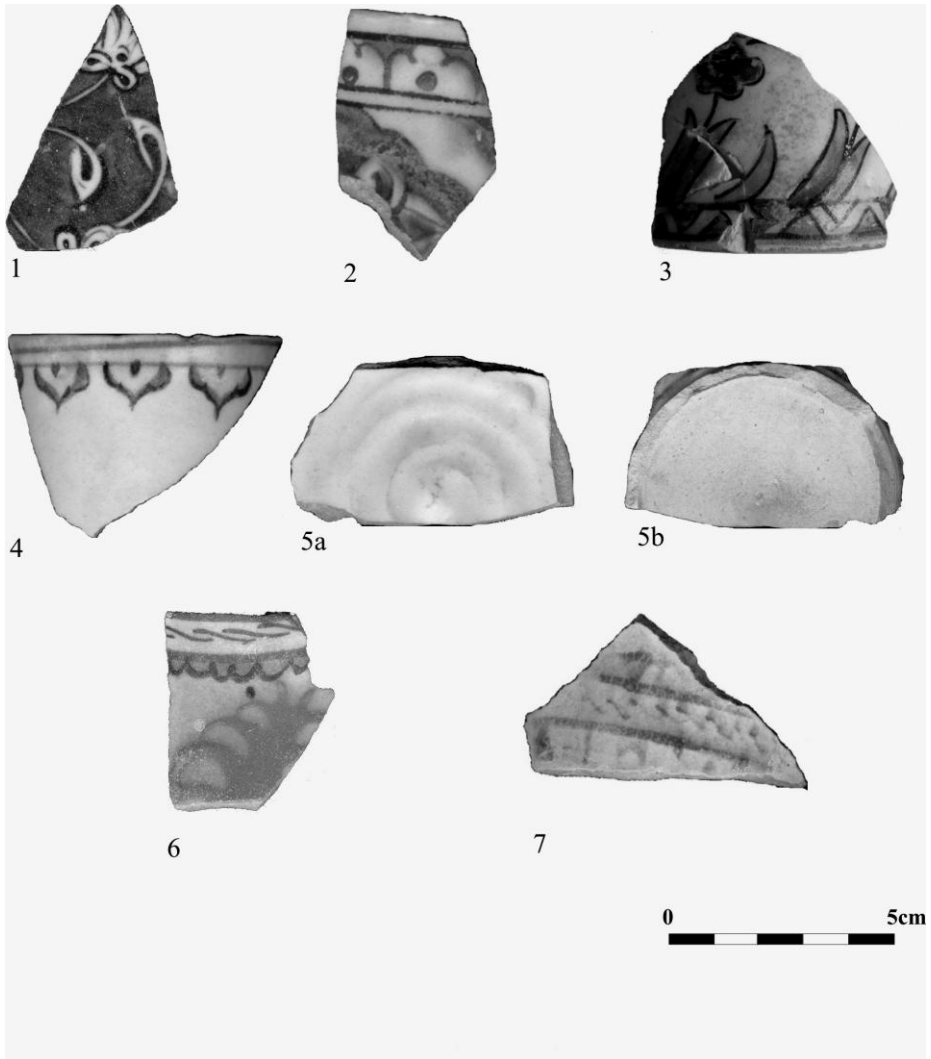
Pl. 5 – Ester, ceramică balcanică sgraffitată; Cernavodă,
ceramica otomană, sec. XVIII.

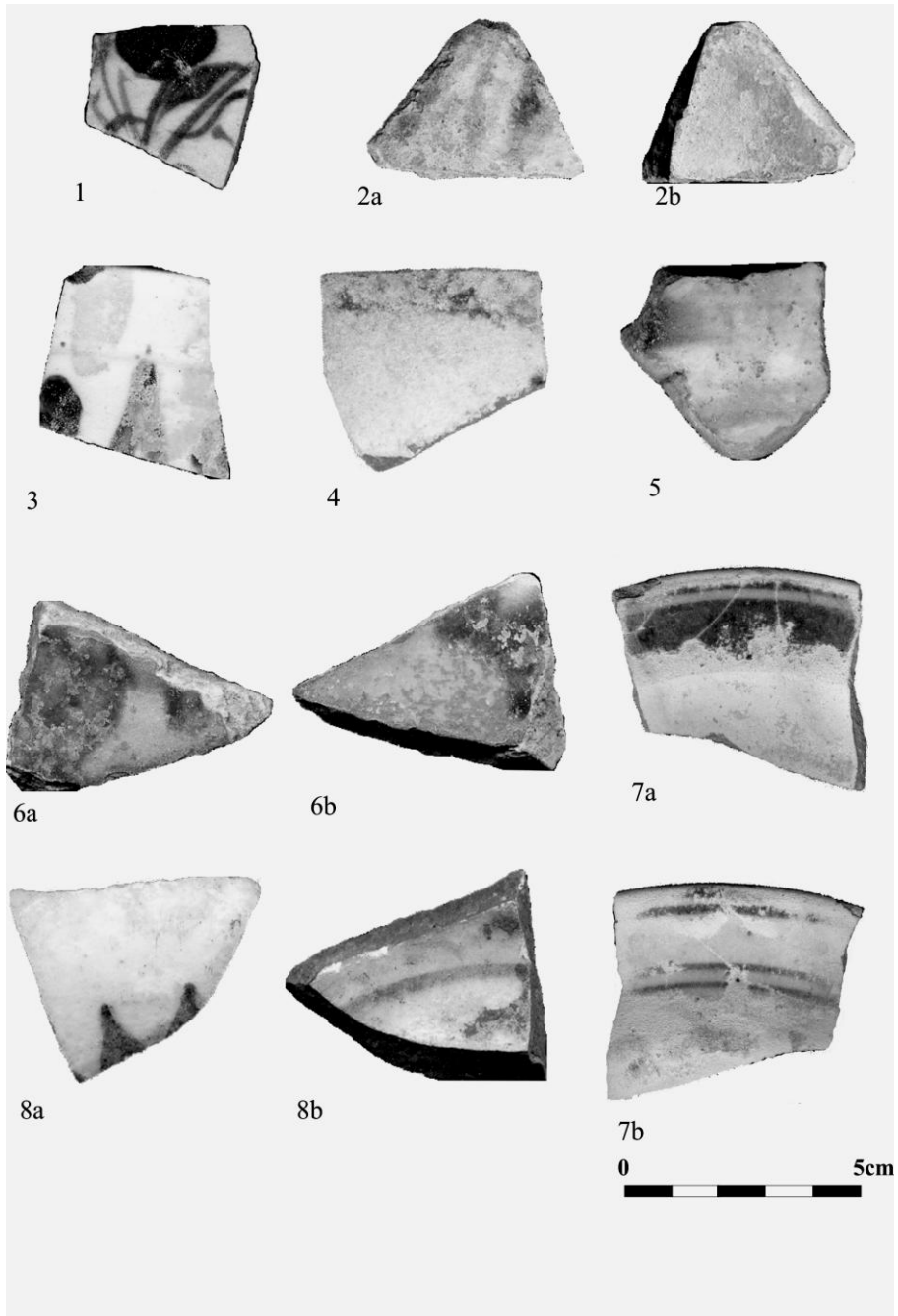
Pl. 6 – Ghiaurchioi, ceramică otomană, sec. XV-XVII și
porțelan chinezesc, sec. XVII.

Pl. 7 – Ceramică otomană și porțelan chinezesc, sec. XVI-XVII.

Pl. 8 – Hârşova, ceramică otomană, sec. XVI-XVIII.

Pl. 9 – Hârşova, ceramică otomană, Kutahya, sec. XVIII.